

Василь Пахолок,

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та публічного управління
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Vasyl Pakholok,

PhD in Political Science, associate professor of Lesya Ukrainka Volyn National University

<https://orcid.org/0000-0002-2878-8536>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

TRANSFORMATION OF THE PRESIDENCY INSTITUTE IN THE SYSTEM OF PUBLIC AUTHORITIES OF UKRAINE

The article highlights the process of transformation of the institution of the presidency in the system of state authorities of Ukraine. It was found out that without having their own practical experience of the functioning of the presidency institution, the visions of various political forces regarding its role in the system of state authorities were radically different since the declaration of independence. The first powers were assigned to the president at the beginning of February 1992 in the then-current Constitution of the Ukrainian SSR. The next stage of the transformation of the presidency was the adoption of the temporary Constitutional Treaty in 1995, before the adoption of the Constitution of Ukraine. The 1996 Constitution regulated the system of state authorities. However, the political reform of the early 2000-s. yr. again actualized the scientific problem of the balance of state power, which remains relevant to this day.

Keywords: *the institution of the presidency, the management system, the highest official, state power.*

Трансформація інституту президентства у системі органів державної влади України та визначення його повноти повноважень в управлінських процесах державою є однією з перманентно актуальних наукових проблем. Така увага до інституту президентства зумовлена пошуком оптимальної моделі державного управління в умовах несформованої сталої демократії, ментальним тяжінням українців до персоніфікованого сприйняття влади.

Відмова від радянської системи управління, де ключова роль відводилася партії, а конкурентне лідерство повністю нівелювалося, стала очевидною ще до проголошення незалежності України. Запровадження інституту президентства було покликане послабити роль партії та збалансувати систему державної влади. Першим і основним документом на який опиралися подальші розробки цієї ідеї та моделі президентства в Україні загалом була Концепція нової Конституції України, що була прийнята у червні 1991 року. Концепцією передбачалося, що Президент має стати найвищою посадовою особою в республіці та очолити виконавчу владу. «Президентська республіка як форма організації державної влади виробила чіткі механізми розподілу влади, розмежування компетенції відповідних органів і здійснення ними взаємоконтролю, запобігання узурпації влади будь-якими окремими партіями, угрупованнями чи особами», «Президент є найвищою посадовою особою в державі, главою виконавчої влади в республіці» [3].

Перші конституційно визначені владні повноваження за Президентом України було закріплено на початку лютого 1992 р., через внесення змін до тоді чинної Конституції Української РСР. З поміж іншого Президент отримав право «ухвалювати укази з питань економічної реформи, неврегульованих законами України, які діють до прийняття відповідних законів» [5].

У березні 1992 р. було прийнято Закон України «Про представника Президента України» який призначався Президентом та очолював місцеві державної адміністрації обласного, районного, Київського і Севастопольського міського рівнів. У такий спосіб Президент отримав можливість реально визначати управлінські процеси на місцях. «Розпорядження Представника Президента України, прийняті в межах його повноважень, є обов'язковими для виконання» [4].

Однак парламент, що був обраний у 1990 році, і уже встиг відчувати свою політико-управлінську суб'єктність не надто охоче приставав до ідеї формування ще одного самодостатнього центру

прийняття управлінських рішень. Протистояння між Верховною Радою та Президентом призвело до серйозної політичної кризи і дострокові вибори обох владних інститутів.

Переобрання Верховної Ради та Президента ситуацію не покращило, проблему могло б вирішити лише прийняття нової конституції, яка б чітко визначила межі повноважень усіх органів державної влади. Однак, через ідеологічну строкатість парламенту швидке прийняття конституції було неможливим. Виходом стало прийняття у червні 1995 року тимчасового Конституційного Договору, який врегулював питання повноважень між парламентом і Президентом. Згідно Договору, Президента отримав широкі повноваження в системі органів державної виконавчої влади [1].

З прийняттям Конституції України було досягнуто компромісу між ідеями президентської та парламентської форм правління. До основних владних повноважень Президента віднесено: за погодження з парламентом визначення кандидатури Прем'єр-міністра, призначення керівників центральних органів виконавчої влади і голів місцевих державних адміністрацій; законодавча ініціатива і права вето; головування у Раді національної безпеки і оборони України, рішення якої набувають юридичної сили через президентські укази.

Суттєві зміни у повноті повноважень Президента відбулися після прийняття у 2004 році Закону «Про внесення змін до Конституції України». Відбувся перехід від президентсько-парламентської республіки до парламентсько-президентської. За Президентом залишилося лише право визначати кандидатуру міністра закордонних справ і міністра оборони, а також право дострокового припинення повноважень парламенту [2].

Така модель влади не проіснувала довго і вже у 2010 році була ліквідована Конституційним Судом через визнання неконституційності змін 2004 року. Тоді чинний Президент повернув собі повноваження, що визначалися конституцією зразка 1996 року і навіть здійснив спроби їх посилити.

Демократично орієнтована частина суспільства та еліт категорично не сприймала такого повороту подій, однак повернутися до Парламентсько-президентської моделі управління вдалося лише завдяки подіям Євромайдану та Революції Гідності, коли серед вимог протестуючих було й відновлення Конституції України зразка 2004 року.

Отже, з моменту впровадження інституту президента в Україні повнота повноважень, що закріплювалися за главою держави постійно змінювалася. З перших років незалежності спостерігалася тенденція до змагання між Верховною Радою та Президентом за першість у впливі на формування та діяльність виконавчої влади, при чому, предметом трансформацій ніколи не було право законодавчої ініціативи та право вето глави держави.

Список використаних джерел

1. Антологія конституційного процесу в сучасній Україні. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-antologiya_kons_processu.pdf (дата звернення: 19.02.2024).
2. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 8.12.2004 р. № 2222-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 2. С. 44.
3. Про Концепцію нової Конституції України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 19.06.1991 р. № 1213-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-12#Text> (дата звернення: 17.02.2024).
4. Про представника Президента України: Закон України від 05.03.1992 р. № 2167-12. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2167-12>. (дата звернення: 19.02.2024).
5. Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень видавати декрети у сфері законодавчого регулювання: Закон України № 2796-XII від 18.11.1992 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2796-12> (дата звернення: 17.02.2024).